DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-450-7-7

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОДИНИЦІ РОМАНУ «ТРОЯН-ЗІЛЛЯ» ДАРИ КОРНІЙ: СЕМАНТИКО-ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Пономаренко О. О.
студентка філологічного факультету (бакалаврський рівень)
Науковий керівник: **Дюкар К. В.**
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Мовний вимір як дзеркало етносу відображає цінні артефакти історико-культурного та духовного життя людини через лінгвокультуреми – «сукупність форми мовного знака, його змісту та культурного смислу, що супроводжує цей знак» [1, с. 36]. Питання лінгвокультурних одиниць у різні періоди привертало увагу Ю. Артемової, О. Мацько, Н. Медвідь, Ю. Ткаченко, А. Вежбицької, В. фон Губмольдта, Р. Дойона та ін. Сьогодні спостерігаємо актуалізацію нових смислових шарів через лінгвокультурні одиниці. Найбільш репрезентативно це виявляється в художніх текстах, зокрема ґрунтованих на міфологізованій моделі світу, як-от роман Дари Корній «Троян-зілля», де лінгвокультурему бачимо в заголовку. Незважаючи на те, що ідіостиль авторки вивчали А. Гурдуз, О. Жарюк, Н. Курілова, О. Мізінкіна, А. Приморченко, О. Сазонова, О. Тищенко та ін., лінгвокультурний простір творів мисткині залишається маловивченим, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мета роботи – розглянути особливості лінгвокультурем у тексті «Троян-зілля» Дари Корній із подальшим групуванням одиниць за семантико-функційним принципом. Об'єкт дослідження – лінгвокультуреми в романі. Предмет – семантика й функційні особливості вказаних одиниць.

У тексті, за нашими спостереженнями, функціонують семантично різнорідні лінгвокультурні одиниці, котрі групуємо за місцем та роллю значеннєвих класів лінгвокультурем у творі. Такий принцип класифікації підсвічує лексико-семантичні та функційні властивості одиниць як репрезентантів лінгвокультурних кодів. Уважаємо, що домінантною щодо репрезентації смислів із функційних позицій є **група флора і фауна** (*ведмедиця, квіти, ласка, метелик, смерека* тощо). Найбільш уживаною серед одиниць цього класу є лінгвокультурема *троян-зілля*, котру бачимо вже у заголовку. В тексті вона функціонує у трьох основних виявах: нетрансформованому (троян-

зілля: «*І щойно ти разом із* ***троян-зіллям*** *покладеш це собі на ніч під подушку, як босорка тебе позове*»), трансформованому (трояке зілля: «*Та з нас ся вродить* ***трояке зілля***») та описовому (перелік компонентів: «*А відтак нарвала* ***звіробою****, тоді наскубла барвінку, м'яти і поклала то все в сумку*»), що дає змогу розглянути смислотвірний та значеннєвий образ рослини в різних площинах. Авторка послідовно моделює його в творі, акцентуючи сюжетотвірні функції – конструювання канви роману. Скажімо, квіти рослини в народній медицині використовують для лікування фізичних недугів, у тексті ж троян-зілля сприяє подоланню ментальної хвороби головної героїні Вероніки Кузьменко-Вишневецької. Зміна властивостей пов'язана зі спробою письменниці продемонструвати, що в картині світу українців домінує саме духовний, а не фізичний складник. Описаний номен виконує й символічну функцію, ілюструючи трикомпонентну рослину: «*Перше зілейко – біждеревочок, Друге зілейко – крутая м'ята, Третє зілейко – зелений барвінок*». Одиниця скеровує реципієнта до інших семантико-функційних груп, перебираючи роль декодера смислових і значеннєвих шарів усіх класів. Водночас у творі *троян-зілля* виконує функцію синтезу реального та фантастичного світів.

Не менш важливими є лінгвокультуреми, пов'язані з язичницькими істотами (*босорканя/босорка*, *відьма/відьмак*, *ворожка*, *маг*, *мольфарка*, *Полудниця*, *провидиця* та ін.), бо наскрізним у творі є містицизм. Безумовно, центральним виступає образ *Полудниці*, котрий реалізує два шари: фактуальний і концептуальний. Час і простір у творі об'єднують реальний та міфічний світи. Авторка, на наш погляд, уподібнює карпатську босорку Ксеню і Полудницю, синтезуючи в одному образі реальний та міфічний компоненти. Скажімо, щоб потрапити в реальний світ, істоті необхідна людина-посередник: «*Заберу тих, кого мені дозволено буде забрати. Мені для цього потрібен провідник у ваш світ*». У фольклорній традиції потвора самостійно з'являється на полі перед косарями, женцями тощо опівдні, караючи за роботу в полуденний час. Дара Корній змінює ареал, у якому діє істота, із поля на місто: «*І четвергова, випадкова чи не випадкова, аварія та смерть малих дітей на дорозі в полудневий час*», однак асоціативний зв'язок із полем залишається: «*Оксана Полудниця, наче правдивий жнець, збирає страшний урожай*». Ідеться про інтерпретативну функцію – додавання суб'єктивності, інакше кажучи, письменниця змінює традиційні поняття, формуючи власне бачення та транслюючи його реципієнтам. Трансформації традиційного образу створіння актуалізують давні вірування й традиції в уяві реципієнта. Таким чином, фіксуємо авторські метаморфози, які накладаються на сюжет твору й оновлюють образ міфоістоти у свідомості читача, – функція актуалізації.

Варто наголосити, що українській культурі віддавна характерне звернення до потойбічних сил і магічних ритуалів. У романі бачимо одиниці, пов'язані із чаклунськими діями. Наприклад, Леся Юрченко оповідає ритуал *запікання сліду*, котрий на Закарпатті виконували, аби нашкодити ворогу. Беручи до уваги те, що відповідників одиниці *запікання сліду* не знаходимо серед інших культур, можемо вважати номен на позначення обряду лінгвокультуремою-реалією. Цілком імовірно, що таким чином одиниця переймає магічну функцію. Лінгвокультурна одиниця *прокльон* виконує, на наш погляд, сакральну функцію та зазнає ступенювання щодо впливу (залежно від того, ким є особа, яка читає заклинання). Скажімо, у романі фіксуємо приклад смертельного прокльону Ксені-босорки («*то був страшний босорканський прокльон, який відмолити й відмовити неможливо*»), спрямованого на Ростислава Кузьменка, чоловіка головної героїні. Ця група представлена одиницями, котрі істотно різняться структурою, тож виразно репрезентують культуру українського народу.

Для **групи реалій побуту** (*борщ, вишита сорочка, грубка, лантух, оковита, серп, чоботи, шкварки* тощо) характерна кореляція із лінгвокультуремою-декодером *троян-зілля*. Декотрі із цих лексем відносимо до лінгвокультурем-реалій, бо ідеться про особливості матеріальної культурної спадщини народу, сформованої давно й репрезентованої такими одиницями, які на сучасному етапі не мають відповідників серед інших культур. Одиниці у творі не виявляють магічних властивостей, проте дають змогу моделювати побутовий простір та загальне просторове тло дії роману. Одиниці цього класу виступають як додаткові компоненти, занурюючи реципієнта в атмосферу Закарпаття. Так, назва *грубка* («*Гачі загорілися, впали під* ***грубку****, на сміття*») допомагає Дарі Корній увиразнити побут гуцулів, уводячи реципієнта в локус, де відбудуться ключові події. Це можемо бачити також на прикладі одягу і взуття, що акцентують належність убрання гуцулам, адже сама локація є найбільш вагомою у сюжетотворенні як місце, де концентруються ритуально-магічні дії та встановлюється близький зв'язок людини і природи.

Група свят і традицій (*весілля, дев'ятини, купальська ніч, свято Юрія, Різдво* тощо) так само відзначається значущістю щодо смислотворення у романі. Наприклад, ніч на Івана Купала в українській традиції пов'язана з цілою низкою легенд та повір'їв, тому цілком виправданим видається використання авторкою одиниці *купальська ніч*. Так, через посередництво інтертекстуальної функції мисткиня більш тісно пов'язує роман із фольклором. Ідеться насамперед про те, що зілля, котре росте на могилах трьох загиблих сестер, виявляє магічний потенціал тільки за умови, що воно було зібране в ніч на Івана Купала. Однак варто закцентувати, що троян-зілля Вероніка зриває не на свято,

що призводить до зміни властивостей рослини: жінка знесилює Полудницю і позбавляється своєї хвороби.

Серед лінгвокультурем семантико-тематичної **групи назв осіб** (*бай-стря*, *гуцулка/гуцул*, *мати*, *молодята*, *сестри-брати* тощо) найбільш уживаними є ті, що розрізнюють героїв за локальною приналежністю: «*Шо* ***гуцули*** *не дурніші від львівської мудрагельки, що пробували таке зробити, розривали могилу і так далі…*». У романі налічуємо 65 уживань одиниць із коренем *-гуцул-*, як в іменниках (*гуцул*, *гуцули*, *гуцулка*, *гуцулочка* тощо), так і прикметниках (***гуцульські*** *вірування,* ***гуцульська*** *скриня* тощо). Бачимо й пісню про гуцулку Ксеню (тезку головної героїні). Одиниці описаної групи виконують ідентифікаційну функцію для співвіднесеності персонажа з певною територією, репрезентуючи гармонізацію людини й природи та відсилаючи читача до давніх традицій і вірувань.

Отже, лінгвокультурні одиниці є знаковими у романі «Троян-зілля» настільки, що роблять його текстом-лінгвокультуремою. Фіксуємо значеннєву різнорідність досліджуваних одиниць, котрі розподіляємо за семантико-функційним принципом на п’ять груп. Заголовок твору переважно виступає як декодер для інших лінгвокультурних груп та водночас реалізує сюжетотвірну функцію. Лінгвокультуреми пожвавлюють події твору шляхом виявлення причиново-наслідкових зв’язків та передавання містичного ефекту. Лексеми багатофункційні за своєю суттю, наприклад, сприяють активізації досвіду читача щодо сфер існування та індивідуальних особливостей (актуалізації), змінюють традиційні уявлення, осучаснюючи їх (інтерпретативна), вносять містичний компонент (магічна) тощо. Декотрі лінгвокультурні одиниці вжиті задля формування гуцульського колориту та висвітлення культурного контексту. Лінгвокультуреми окреслюють локальну віднесеність героя. Через уведення лінгвокультурних одиниць до роману реалізується помітний зв’язок мовного й позамовного просторів.

Література:

1. Загнітко А., Богданова І. Лінгвокультурологія : навч. посібник. Вінниця, 2017. 287 с.

2. Корній Д. Троян-зілля. Харків : Віват, 2021. 304 с.

3. Мацько Л. І. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту. *Культура слова*. 2011. № 75. С. 56–66.

4. Doyon R. Culturalisme et Réappropriation Conceptuelle, l’Inévitable Paradoxe de l’ISTA. *Revista Brasileira de Estudos da Presença*. 2019. Vol. 9, no. 3.